

PAGES FROM THE LIFE OF OKSANA LINTVARYOVA

Svitlana Berezhna*

Olena Diakova**

Abstract

The purpose of the work is to highlight the life of Oksana Georgievna Lintvaryova.

The methodological basis of the work is the principles of historicism, objectivity and systematicity. The article is based on philosophical and special scientific methods of the socio-humanitarian sphere of scientific knowledge.

The scientific novelty consists in the formation of the biography of Oksana Lintvareva from the collected information found in various publications, clarification of the facts of some events in the life of this person.

Conclusions. Oksana Georgiivna Lintvaryova lived a bright and dynamic life. She was born in 1908 and died in 2008, 8 months short of her centenary. She is the successor of two noble families of Slobid Ukraine – Lintvaryov and Bekaryukov. Being a noblewoman, she absorbed European, Russian and Ukrainian culture. She was surrounded by many famous Ukrainian writers and scientists. There were especially many of them in the 1920s – in the first half of the 1930s, when her mother worked at the State Publishing House of Ukraine, and Oksana herself was the operator of the first Ukrainian radio center. Before the war, she was the wife of prominent Ukrainian figures – Lev Kovaliv and Lev Chikalenko. Since 1943, she fell in love with Yuriy Shevelyov and to some extent helped him in his scientific work, often translating his studies into European languages. O. Zabuzhko calls her a ‘femme fatale’ because of her relationships with men.

Nevertheless, her life was not easy. After a carefree childhood, she, as a representative of a noble family, from 1917 had to experience a lot of suffering during the years of the revolution and after its termination, to survive the arrest and execution of two men, to escape from her own arrest all the way to Chelyabinsk. After the start of the German-Soviet war, Oksana Georgievna deliberately stayed in occupied Kharkiv, and in 1943 she emigrated to the West. She took a direct part in events held by Ukrainian emigrants. Organizing the archive of her last husband, Lev Chikalenko, can be considered an important act of her life.

Keywords: Oksana Georgiivna Lintvaryova, Ukrainian diaspora, Slobojan nobility, Bekaryukovs, Levko Kovaliv, Levko Chikalenko, Yuriy Shevelyov

---

* Doctor of Science (Philosophy), Professor, Vice-Rector for Scientific Innovative and International Activities H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine. E-mail: prorector_berezhna@hnpu.edu.ua. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7629-2175>

** Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department of History of Ukraine, H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Kharkiv, Ukraine. E-mail: djakova.elenahnpu@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7767-0756>

СТОРИНКИ З ЖИТТЯ ОКСАНИ ЛИНТВАРЬОВОЇ

Світлана Бережна*

Олена Дьякова**

Анотація**Метою роботи** є висвітлення життя Оксани Георгіївни Линтварьової.**Методологічною основою** роботи є принципи історизму, об'єктивності й системності. Стаття ґрунтується на спеціально-наукових методах соціогуманітарної сфери наукового пізнання.**Наукова новизна** полягає в складанні біографії Оксани Линтварьової із зібраних відомостей, знайдених у різножанрових публікаціях; уточненні фактів деяких подій у житті цієї людини.**Висновки.** Оксана Георгіївна Линтварьова прожила яскраве й динамічне життя. Вона народилася у 1908 році і померла у 2008, не доживши до свого столітнього ювілею вісім місяців. Жінка є продовжувачкою двох слобожанських дворянських родів – Линтварьових і Бекарюкових. Будучи дворянкою, О. Линтварьова ввібрала європейську, російську й українську культури. В її оточенні було чимало відомих українських літераторів і науковців. Особливо їх багато було в 1920-х – першій половині 1930-х років, коли її мати працювала в Державному видавництві України, а сама Оксана була операторкою першого українського радіоцентру. У різні періоди вона була дружиною визначних українських діячів – Л. Коваліва та Л. Чикаленка. З 1943 року вона закохалася в Ю. Шевельова і певною мірою допомагала йому в науковій роботі, часто перекладаючи його студії європейськими мовами. Через романтичні стосунки з кількома чоловіками українська письменниця О. Забужко називає її «femme fatale».

А втім, її життя не було простим. Адже після безтурботного дитинства жінці, як представниці дворянського роду, з 1917 року довелося зазнати чимало страждань у роки революції і після її припинення, пережити арешт і страту двох чоловіків, утечу від власного арешту аж до Челябінська. Після початку німецько-радянської війни Оксана Георгіївна залишилася в окупованому Харкові, а в 1943 році емігрувала на Захід. Вона брала безпосередню участь у заходах, які проводили українські емігранти в Америці. Значущим учинком її життя вважається впорядкування архіву останнього чоловіка – Льва Чикаленка.

Ключові слова: Оксана Георгіївна Линтварьова, українська діаспора, слобожанське дворянство, Бекарюкови, Левко Ковалів, Левко Чикаленко, Юрій Шевельов**Цитування:** Бережна, С., & Дьякова, О. (2025). Сторінки з життя Оксани Линтварьової. *Консенсус*, 1, 151-164. <https://doi.org/10.31110/consensus/2025-01/151-164>**URL:** <https://konsensus.net.ua/index.php/konsensus/article/view/152>

* доктор філософських наук, професор, проректор з наукової, інноваційної і міжнародної діяльності Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, Харків, Україна. E-mail: prorector_berezhna@hnpu.edu.ua. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7629-2175>

** кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, Харків, Україна. E-mail: djakova.elena.hnpu@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7767-0756>

Постановка проблеми. У сучасній українській історичній науці значної актуальності набувають біографії видатних постатей. Однак поряд із ними перебувають люди, які допомагають їм у побуті, творчому процесі, часто стають надійною опорою на життєвому шляху. Серед таких постатей варто виділити Оксану Георгіївну Линтварьову – представницю двох поважних дворянських родин Слобідської України, якій судилося в буремні роки 20 століття у різні періоди стати дружиною чотирьох непересічних чоловіків: Григорія Ткаля, Левка Коваліва, Анатолія Шатова, Левка Чикаленка. А ще обдарувати своїм коханням і допомогою в роботі відомого філолога Юрія Шевельова. Ця жінка прожила майже сто років, не доживши до поважного ювілею лише вісім місяців. Її життя сповнене спілкування з визначними людьми (не лише чоловіками), переживаннями за свою батьківщину, сім'ю. Життєпис Оксани Георгіївни може бути цікавим для дослідників історії 20 століття насамперед щодо переживань подій того буремного періоду, сподівань на майбутнє окремих кластерів населення, а саме: дівчат, молоді, дворян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремим виданням про Оксану Линтварьову вважається біобібліографічний дайджест, виданий Сумською міською центральною бібліотекою ім. Т. Шевченка¹. Однак у цій брошурі міститься лише три великих уривки з інтернет-публікацій К. Кіндрася і О. Забужко та із книги О. Козлова про родовід Линтварьових. Більш-менш детальну біографічну довідку надав сумський краєзнавець М. Манько в третій книзі своєї багатотомної роботи «Суми та сумчани в документах сучасників»².

Окремі відомості містяться в публікаціях О. Забужко³ та О. Ременяки⁴.

Важливу роль для уточнення деяких подій у житті О. Линтварьової відіграють її спогади⁵ та мемуари Ю. Шевельова⁶. Також певну інформацію надає листування Ю. Шевельова і Г. Костюка, де згадувалася Оксана Георгіївна. Почуття О. Линтварьової і Ю. Шевельова чітко описані в статті Оксани Лебедівни⁷, яка

¹ Ксенія Линтварьова: біобібліографічний дайджест / Сумська міська центральна бібліотека ім. Т. Шевченка; відділ довідково-інформаційної роботи; уклад. Л. Клімачова. Суми, 2021. 15 с.

² Манько М. О. Суми та сумчани у документах сучасників. Кн. 3 (1655–2010). Суми : видавничо-виробниче підприємство «Мрія-1» ТОВ, 2010. С. 371–373.

³ Оксана Забужко: Пам'яті Оксани Радши. Ч. 3. DW. 2020. 28 вересня. URL: <https://www.dw.com/uk/оксана-забужко-пам'яті-оксани-радши-про-трьох-оксан-з-планети-ді-пі-частина-третя/a-54927786>

⁴ Ременяка О. Поштові янголи Алли Гербурт-Йогансен. На чужині. *Художня культура. Актуальні проблеми*. Вип. 17(2). Київ: Інститут проблем сучасного мистецтва НАМ України, 2021. С. 131–142. [https://doi.org/10.31500/1992-5514.17\(2\).2021.247990](https://doi.org/10.31500/1992-5514.17(2).2021.247990)

⁵ Линтварева-Чикаленко О. Був поетом професійним. *Кур'єр Кривбасу*. 2001. Січень. № 134; Ткаль О. (О. Линтварева-Чикаленко). Володимир Єфимович [Свідзінський]. *Спадщина: Літературне джерелознавство, текстологія / Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України*. Київ : Laugus, 2011. Т. VI. С. 232–239; Кіндрася К. Терновий вінок із діамантами. *Україна молода*. 2006. 18 травня. URL: <https://www.umoloda.kiev.ua/number/674/171/24487/>

⁶ Шевельов Ю. В. Я – мене – мені... (і довкруги): Спогади. 1. В Україні. Харків: Видавець Олександр Савчук, 2017. 728 с.

⁷ Лебедівна О. Юрій Шевельов, відчуття часу і ведмедики. *Тиктор media*. 2022. 17 грудня. URL: <https://tyktor.media/kolonka/iurij-shevelov/>

наводить великі уривки із їхніх листів, де розкривається ставлення цих непересічних постатей одне до одного.

Метою публікації є створення біографії Оксани Георгіївни Линтварьової, внесення уточнень в існуючу вже біографічну довідку, складену М. Маньком.

Методологічною основою роботи є принципи історизму, об'єктивності й системності. Стаття ґрунтується на філософських і спеціально-наукових методах соціогуманітарної сфери наукового пізнання.

Наукова новизна полягає в складанні біографії О. Линтварьової із зібраних відомостей, знайдених у різножанрових публікаціях; уточненні фактів деяких подій у житті цієї людини.

Виклад основного матеріалу. Оксана Линтварьова народилася 16 листопада 1908 року в Харкові. Правда, тоді жінку звали на російський лад Ксенією⁸. Згодом її стали називати по-українськи Оксаною. Протягом життя О. Линтварьову в різні часи називали або Ксенією, або Оксаною.

Її батько – Георгій Михайлович Линтварьов (1865 року народження). Свого часу він закінчив Сумське (за іншими даними – Харківське) реальне училище, Харківське музичне училище, був вільним слухачем Харківського університету. Георгій Михайлович також був талановитим музикантом, тому поступив до Петербурзької консерваторії, але через хворобу не закінчив. Після цього вступив вільновизначеним до Сумського гусарського полку та незабаром вийшов у запас рядовим. На початку 1890-х років Георгій Михайлович жив у Парижі та Женеві, займався музикою, слухав лекції в Сорбоннському університеті. Повернувшись додому, працював у різних установах Сумського повіту, 12 років був губернським гласним. У 1906 році його обрали депутатом Першої Державної Думи Російської імперії від конституційних демократів Харкова.

Мати – Ксенія Василівна⁹ (у дівочтві Бекарюкова) народилася в 1883 році. Відомо, що на початку 20 століття вона жила у Франції. У 1905 році закінчила Паризький університет. Повернувшись на батьківщину, пов'язала своє життя з бібліотечною справою. Спочатку, з 1906 року, вона працювала в бібліотеці Харківського товариства грамотності, а після революції і до еміграції 1943 року – у різних бібліотечних установах рідного міста (лише у 1939–1940 роках жила в Ленінграді і працювала в бібліотеці ім. М.Є. Салтикова-Щедріна, потім – у бібліотеці Академії наук)¹⁰.

У родині був також син Георгій, про якого відомо, що той жив у Радянському Союзі, воював проти гітлерівців, а після війни мешкав на Крайній Півночі,

⁸Козлов О.М. Родовід Линтварьових. URL: <https://web.archive.org/web/20170809173221/https://history.sumynews.com/research/article/215rodovidlintvarovvikh.html>

⁹ Сучасні дослідники називають її на український кшталт – Оксана Василівна, але вона завжди визнавала себе лише Ксенією і розмовляла або французькою, або російською мовами (див.: Шевельов Ю.В. Я – мене – мені... С. 463).

¹⁰ Ксенія Линтварьова : бібліографічний дайджест. С. 4 обкл.

дресирував собак. Нібито дізнавшись, що його вихованці охороняють табори ГУЛАГу, покінчив життя самогубством¹¹.

Отже, Оксана Георгіївна була представницею двох поважних дворянських родів Слобожанщини – Линтварьових і Бекарюкових. Линтварьови підтримували зв'язки з багатьма діячами української та російської культури. Особливе місце в їх житті посідали музика і література. Представники цієї родини підтримували дружні стосунки з письменником А. Чеховим, професором хімії В. Тимофеевим, родинами професорів історії О. Єфименко, М. Грушевського і Д. Багалія та іншими представниками науки, красномовства і мистецтва¹².

А. Чехов уважав Линтварьових українофілами, зазначаючи в листі до О. Плещеева від 9 жовтня 1888 року, що їхнє українофільство – «це любов до тепла, до костюму, до мови, до рідної землі. Воно симпатичне і зворушливе»¹³.

Сім'я Оксани Георгіївни була звичайною дворянською родиною початку 20 століття, де «розмовляли переважно французькою [мовою], пересувалися на фаєтоні, влаштували бали, після першого сніданку починався другий»¹⁴. На початку літа сім'я виїжджала спочатку до бекарюківського маєтку в селі Богодарівці, під Харковом а наприкінці – до линтварьовського в Луки, під Сумами¹⁵.

Та в 1917 році життя розділилося на дві частини – до революції й після. Що було в сім'ї у 1917–1918 роках поки що невідомо. Можна припустити, що на ту пору вони жили в Харкові. Адже Оксана Георгіївна згадувала, що восени 1919 року почався широкомасштабний наступ «червоних» на Харків і родина евакуювалася разом із «білими». Тоді із міста виїхали Ксенія Василівна з дітьми. Георгій Михайлович приєднався до них пізніше. Ймовірно він залишився із денікінськими військами обороняти місто, оскільки «сподівалися, що вдасться швидко відбити “червоних”»¹⁶.

Три роки поспіль Линтварьови десь мандрували, а в 1921 році вирішили повернутися додому. «На ту пору в місті лютували тиф і холера. У дорогу мама почепила нам на шию мотузочки з оберегами – зав'язані в ганчірочку зубки часнику. Їхали в «телятниках», без батька. Він переховувався під чужим іменем і обіцяв прибути до Харкова пізніше...»¹⁷.

Після повернення Линтварьови оселилися в селищі Високий, де жила їхня родичка Віра Львівна Святогор–Штепіна (двоюрідна сестра Ксенії Василівни)¹⁸.

Оксана Георгіївна розповідала, що не пам'ятає зміни влади, але в її свідомості закарбувалася проблема з харчуванням, яка тоді була нагальною майже в кожній

¹¹ Кіндрась К. Терновий вінок із діамантами. *Україна молода*. 2006. 18 травня.

¹² Ibidem.

¹³ Соломарська О.О. А вот если бы я не был хохол... *Асоціація європейських журналістів*. 2015. 25 липня. URL: <http://aei.org.ua/History/1679.html>

¹⁴ Кіндрась К. Терновий вінок із діамантами....

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Линтварева-Чикаленко О. Був поетом професійним. *Кур'єр Кривбасу*. 2001. Січень. № 134. С. 86–87.

родині. Вирішувати її довелося матері, оскільки батько, за словами доньки, був найнепрактичнішою людиною¹⁹, до того ж перебував у Сумах.

За новими післяреволюційними звичками дворяни насамперед продавали одяг і прикраси. Щоб прогодувати родину, Ксенія Василівна почала випікати й продавати на базарі піріжки, пробувала співати в подоби́знах нічних клубів. Згодом жінка стала виготовляти і продавати на ринку ячмінну каву. Але все це не давало необхідного прибутку. Вижити допоміг продаж діамантів із бабусино́ї брошки.

Линтварьови, як і більшість дворян, мріяли про повернення минулого. Але сподівання з кожним роком танули. Життя додавало нових проблем не лише з продуктами харчування, а й з дровами, гасом, сірниками... «Найстрашніше було вночі – розпочиналися обшуки, “із’ятіє ізлішків”. “Ізлішком” могли бути єдина пара білизни, останній шматок мила, остання цибулина...», – згадувала Оксана Георгіївна²⁰.

У 1920-х роках Георгій Михайлович деякий час проживав у Сумах, працював сторожем, помічником електрика-радіотехніка на місцевій радіостанції. У 1926 році був заарештований і через два тижні звільнений. Після цього він повернувся до Харкова і працював музикантом²¹.

Ксенія Василівна на деякий час влаштувалася до періодичного сектору Державного видавництва України (ДВУ)²².

У юності Оксана Георгіївна працювала спочатку учнем бухгалтера, а згодом – операторкою першого українського радіоцентру²³.

У 1920-х – першій половині 1930-х років О. Линтварьова спілкувалася з багатьма видатними людьми, оскільки у с. Високий приїздило чимало письменників «подихати свіжим повітрям, а декому мама допомагала оволодіти французькою мовою»²⁴. Крім того, її троюрідна сестра Олена Володимирівна Кондратьєва обвінчалася із відомим поетом Володимиром Свідзінським²⁵.

Отже, Оксана Георгіївна як і до революції, знову була в божемному оточенні. Різниця полягала в тому, що тепер вона спілкувалася переважно з представниками української інтелігенції.

Як відомо, у 1920-х роках в Україні відбувалася українізація. О. Линтварьова зізнається, що до 17 років не знала української мови, але швидко її опанувала. Це було пов’язано із мрією здобути вищу освіту. Дівчина намагалася вступити до медичного інституту, але щоразу її «відсіювали» через «соціальне походження»²⁶.

¹⁹ Кіндрась К. Терновий вінок із діамантами...

²⁰ Ibidem.

²¹ Манько М.О. Суми та сумчани у документах сучасників. Кн. 2: (1655–2008). Суми, 2008. С. 180–183.

²² Линтварева-Чикаленко О. Був поетом професійним. С. 87.

²³ Кіндрась К. Терновий вінок із діамантами; Забужко О. Пам’яті Оксани Радиш. Ч. 3. DW. 2020. 28 вересня.

²⁴ Линтварева-Чикаленко О. Був поетом професійним... С. 87.

²⁵ Ibid. С. 88.

²⁶ Кіндрась К. Терновий вінок із діамантами...

У 1927 році Оксана Георгіївна вже жила в Харкові на вул. Басейній, 22²⁷ (нині вул. Ярослава Мудрого).

На 1937 рік жінка двічі була вдовою і мала двох синів Олесь і Олега від обох чоловіків. Один зі шлюбів був укладений до 1927 року. Про це свідчить спогад про мамин лист щодо вінчання троюрідної сестри Олени з В. Свідзінським (тобто Оксана Георгіївна не вінчалася, за що мати їй дорікала)²⁸.

Першим її чоловіком був якийсь Ткаль. Ймовірно це Григорій Ткаль, про що свідчить прізвище і по батькові сина Олесь – Олександр Григорович Ткаль²⁹. Григорій Васильович Ткаль був членом лівого крила Української партії есерів (УПСР), брав участь в Українській національно-демократичній революції, у січні 1918 року його заарештували за причетність до спроби прорадянського перевороту³⁰. О. Забужко зазначає, що його заарештовано і страчено 1933 року³¹.

Другим чоловіком був Лев Ковалів. Він також належав до УПСР, брав участь в революції, обирався членом Центральної ради. У березні 1919 року з одностайними створив УПСР (комуністів-боротьбистів). Також працював у керівних радянських органах (у 1921 році навіть входив до складу ВУЦВК). Певний час жив у Києві. У 1925 році переїхав до Харкова й очолив Українську філію товариства «Радіопередача». Лев Борисович був ерудованою людиною, брав участь у науковому та культурному житті республіки, обирався в правління низки науково-технічних і мистецьких товариств та об'єднань. У 1930 році він став аспірантом за фахом фізичної хімії. Після закінчення навчання Лев Борисович працював у фізико-хімічному інституті імені Л.Я. Карпова на посаді старшого хіміка. 5 листопада 1934 року чоловіка заарештовано. Наступного року йому було винесено вирок – 10 років позбавлення волі. Термін ув'язнення Лев Борисович відбував на БАМлазі, де і був страчений у 1937 році³².

Боячись репресій через арешт чоловіків, Оксана Георгіївна із синами переїхала до Челябінська. Тут вона влаштувалася стенографісткою при дирекції електростанції. Аби приховати своє минуле, жінка вийшла заміж за місцевого драматурга, інженера Анатолія Львовича Шатова³³ і її стали називати Ксенією Георгіївною Шатова³⁴. Тоді, щоб врятувати себе і дітей від арешту, чимало жінок так

²⁷ Ткаль О. (Чикаленко-Линтварьова). Володимир Єфимович [Свідзінський]. *Спадщина*: Літературне джерелознавство, текстологія / Ін-т літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України. Київ: Laugus, 2011. Т. VI. С. 234.

²⁸ Линтварева-Чикаленко О. Був поетом професійним... С. 88.

²⁹ Див.: Линтварева К.Г. «...под окнами гостини с роялем начинался вишневы сад». *Сумской голосъ*. 1994. № 7. С. 6.

³⁰ Українська Центральна рада: Документи і матеріали. У 2 т. Т. 2: 10 грудня 1917 р. – 29 квітня 1918 р. / Упорядн.: В.Ф.Верстюк (керівник) та інші. НАН України. Інститут історії України. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. Київ: Наукова думка, 1997. С. 407.

³¹ Оксана Забужко: Пам'яті Оксани Радиш. Ч. 3. *DW*. 2020. 28 вересня. (У доступних Інтернет-базах жертв репресій людини з такими даними знайти не вдалося. – *Авт.*)

³² Українська Центральна рада: Документи і матеріали. Т. 2. С. 373; Юренко О. Ковалів (Ковальов) Левко Борисович. *Реабілітовані історією. Полтавська область*. Науково-документальна серія книг. Кн. 5 / Упорядник О.А. Білоусько. Київ-Полтава: Оріяна, 2007. С. 175-187.

³³ Справжнє прізвище Рачков (http://chel-portal.ru/enc/Shatov_Anatoliy_Ivovich).

³⁴ Забужко О. Пам'яті Оксани Радиш...

учиняло. Вони міняли місце проживання, швидко виходили заміж, отримували паспорт на нове прізвище і ніби зникали з поля зору НКВС...

Найімовірніше такою ж була мета заміжжя й К. Линтварьової, оскільки в одному з листів до Ю. Шевельова вона зізнається, що десять років (1933–1943 – *Авт.*) не мала надій³⁵. А втім, подружжя прожило разом до літа 1941 року. Від третього чоловіка Ксенія Георгіївна народила ще одного сина Лева³⁶.

Жага здобути вищу освіту змусила Ксенію Георгіївну приїхати до Харкова. Вона вступила на заочне відділення факультету французької філології інституту іноземних мов, а пізніше перевелася на заочне відділення до педагогічного інституту. У 1930-х роках уже не так прискіпувалися до соціального походження і дехто з дворян зміг закінчити вищий навчальний заклад.

У червні 1941 року жінка приїхала до Харкова здавати чергову екзаменаційну сесію. Із собою вона взяла старших синів Олеса й Олега. Молодший – Лев – залишився в Челябінську з батьком і бабусею.

22 червня 1941 року гітлерівці напали на Радянський Союз. Почалася війна. К. Линтварьова через хворобу батька залишилась у Харкові. Напередодні німецької окупації в місті творився хаос. «Однієї ночі через бомбардування міста ми не ночували вдома. Й саме тоді за мною приходили енкаведисти. Я зрозуміла, що додому мені повертатися не можна. На евакопункт – також», – згадувала вона пізніше³⁷.

25 жовтня 1941 року німці окупували Харків. Їх зустрічали по-різному. Ю. Шевельов згадував: «Гуляльники у святкових убраннях сповнили вулиці. Нечисленні німецькі вояки тонули в морі гуляльників. Осінній день був теплий. Усе раділо. Старе скінчилося, мало початися нове...»³⁸.

Інший же учасник цих подій – Михайло Усик – описував перший день окупації по-іншому: «Народ висипав надвір. Зустрічати? Ні, придивлятися. Настрій паскудний. Що вони, зарозумілі завойовники, нам несуть? Для чого вони тут? Хто їх запрошував до нашої країни?»³⁹.

Сьогодні можна говорити, що німецький окупаційний режим був неоднозначним. Гітлерівці на захоплених українських землях проводили політику за методом «батого і пряника». Уже в перший день окупації Харкова на стовпах

³⁵ Лебедівна О. Юрій Шевельов, відчуття часу і ведмедики...

³⁶ Кіндрась К. Терновий вінок із діамантами...

³⁷ *Ibidem*. Хоча ця теза не зовсім правдива, вірогідно жінку підвела пам'ять. Так, як описує мемуаристка, службовці НКВС поводити себе з червня до кінця вересня 1941 року, а в останні тижні перед окупацією вони займались іншими справами: вивозили в'язнів і власне майно, курирували евакуацію інших підприємств і установ на схід країни, брали участь в оборонних боях проти вермахту. Можливо описана подія сталася дещо раніше.

³⁸ Шевельов Ю.В. Я – мене – мені... С. 427.

³⁹ Из дневника М.А. Усыка. «День за днем. Харьков: 20.11.41–23.02.43 гг.». *Город и война: Харьков в годы Великой Отечественной войны*. Санкт-Петербург: Алетейя, 2012. С. 24. Усик Михайло Андрійович (1898–?) – кандидат економічних наук, до війни працював у різних радянських установах, із 1935 р. викладав в інституті інженерів комунального будівництва. У роки окупації Харкова працював у Земельній управі. Після повернення радянської влади не був репресованим.

головних вулиць було повішено 116 осіб. Прилюдні страти, зникнення людей, облави, обшуки на вулицях стали буденністю. Не було води, світла, опалення. Досить швидко настав голод, квартири не опалювалися. Щоб не вмерти від голоду, харків'яни ходили в села за десятки, а іноді й сотні кілометрів від дому обмінювати свої речі на продукти харчування. Усе частіше на вулицях можна було побачити не лише страчених, а й померлих від голоду або холоду.

Водночас гітлерівці проводили проукраїнську політику, проголосивши державною мовою поряд із німецькою й українську. Вони дозволили відновити діяльність громадських організацій, підтримували українізацію, зокрема випуск україномовної преси, виховання молоді в українському національному дусі і т. ін. На початку війни українські націоналісти мали велику підтримку з боку гітлерівців. У Харкові вони обійняли ключові посади в місцевій адміністрації, створили впливову організацію «Громадський комітет» і відновили діяльність «Просвіти». Але в місті діяли й неукраїнські організації. Наприклад, була створена група Харківського дворянства на чолі із В. Бекарюковим⁴⁰. Цю групу українські націоналісти вважали своїм головним конкурентом у боротьбі за владу в місті.

Під час окупації в Харкові встановилося двовладдя: німецька військова (комендатура) і цивільна місцева (міська управа та районні бургомістрати). Німці прагнули зробити місто українським. Тому під час зарахування на роботу в місцеву адміністрацію віддавалася перевага проукраїнськи налаштованим людям, хоча деякі посади обійняли дворяни або аполітичні особи.

Незабаром після заснування міської управи Оксана Георгіївна стала працювати інспектором відділу громадського забезпечення⁴¹. Саме тоді вона повернула собі прізвище Линтварьова, і на роботі в міській управі її стали називати Оксаною Юрїївною⁴². Її стан був двоякий: адже вона була дворянкою, та водночас проукраїнська інтелігенція її добре знала як дружину Л. Коваліва і як товаришку, котра у 1930-х роках часто із ними спілкувалася. Тобто можна стверджувати, що вона була «своєю» і для дворян, і для українських націоналістів. Натомість на допиті в НКВС Олег Рудинський, який у жовтні 1943 року був заарештований за колабораціонізм, стверджував, що О. Линтварьова не була членом дворянської організації⁴³, не знайдено відомостей і про її членство в українських організаціях.

У цей час родина Линтварьових жила по вул. Юмівська (нині вул. Гуданова) 9/11, кв. 21⁴⁴.

⁴⁰ Архів Харківського обласного Управління СБУ (далі – АХО УСБУ). Спр. № 035952 по звинуваченню Герценвіча Д.І. та ін. В 3-х т. Т. 1. Арк. 134; Харківщина у роки Великої Вітчизняної війни: документи і матеріали / Укладач О.В. Дьякова. Харків: «Видавництво САГА», 2011. С. 162.

⁴¹ Ibid; М. Манько вказує, що вона також працювала перекладачем та референтом відділу освіти Харківської міської управи, але коли саме – не уточнює (див.: Манько М.О. Суми та сумчани у документах сучасників. Кн. 3. С. 371).

⁴² Шевельов Ю.В. Я – мене – мені... С. 463.

⁴³ АХО УСБУ. Спр. № 035952. Т. 1. Арк. 134.

⁴⁴ Ксенія Василівна Линтварьова (Бекарюкова). URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Линтварьова_Ксенія_Василівна

У 1942 році жінка на 2-3 місяці виїжджала до Сум. Імовірно вона відвідувала родинну садибу Лука.

Із липня цього ж року О. Линтварьова стала працювати секретарем обер-бургмістра Олександра Семененка. За твердженням О. Рудинського, на цю посаду її влаштував В. Бекарюков⁴⁵ для того, щоб «бути в курсі справ, які надходять до Симоненка»⁴⁶. На ту пору її характер був складним. Ю. Шевельов зізнавався, що його «часом лякала беззастережність її судів і присудів, її зціплені тонкі губи, її погляд згори вниз, брак толерантності, ніжності, виrozumіння, можливо, навіть – жорстокість»⁴⁷.

Саме тоді в Оксани Юріївни зародилися почуття до Юрія Володимировича, якого іноді запрошували на аудієнцію до обер-бургмістра. Пізніше чоловік згадував: «До мене вона ставилася опікунчо і справді не раз мені допомагала в практичних справах. Я імпонував їй серед, може, чого іншого своєю безпорадністю в багатьох практичних справах».⁴⁸

Удруге симпатія О. Линтварьової підтвердилася 6 лютого 1943 року, коли гітлерівські війська вперше залишали Харків. Тоді чимало містян, яким не подобалася радянська влада, виїжджали на Захід разом із німцями. Так сталося, що під час посадки втікачі буквально штурмували потяг. Унаслідок цього Ю. Шевельов і його мати не змогли зайти бодай до якогось вагону і розгублені стояли на пероні. «І тут, як *deus ex machina*, з'явився порятунок. В одному з вагонів розчинилися двері, і Оксана Линтварьова покликала нас, кажучи, що вони потиснуться (вона була з матір'ю й двома синами)⁴⁹ і візьмуть мене з матір'ю»⁵⁰.

Пізніше з'ясувалося, що нібито прохання походило від заступника обер-бургмістра О. Кулікова. Однак, на нашу думку, неабияку роль відіграли й почуття Оксани Георгіївни. Те, що кохає Ю. Шевельова, жінка зрозуміла в Києві, коли одної ночі «сіла в ліжку, простягла руки вперед і ще напівсонна прошепотіла: Юра! а тоді п'яно-щаслива врилася головою в подушку і заснула»⁵¹. І це було кохання, яке жінка пронесла через усе життя, а зізналася в ньому лише в 1955 році⁵². Утім, сам Ю. Шевельов у своїх спогадах визначає стосунки із О. Линтварьовою лише як «справжня приязнь»⁵³.

Під час подорожі на Захід чоловік зізнається, що про ставлення жінки нічого не знав. Але певні стосунки у них були, бо і в Києві, і у Львові вони разом гуляли, відвідували різноманітні заходи.

⁴⁵ Імовірно, родич по материнській лінії.

⁴⁶ АХО УСБУ. Спр. № 035952. Т. 1. Арк. 134.

⁴⁷ Шевельов Ю. В. Я – мене – мені... С. 547.

⁴⁸ *Ibid.* С. 464.

⁴⁹ Під час окупації батько Оксани Георгіївни помер.

⁵⁰ Шевельов Ю. В. Я – мене – мені... С. 493.

⁵¹ Лебедівна О. Юрій Шевельов, відчуття часу і ведмедики.

⁵² *Ibidem.*

⁵³ Шевельов Ю. В. Я – мене – мені... С. 496.

У Києві Ю. Шевельов і О. Линтварьова із родинами перебували недовго. Вони прагнули якомога скоріше переїхати до Львова, який вважали центром українськості. У Львові Оксана Юрїївна влаштувалася секретарем-друкаркою до Українського Центрального Комітету (УЦК), який очолював В. Кубійович. Із 1943 року УЦК надавав харчову допомогу, допомагав із житлом біженцям зі Східної України.

У цьому місті О. Линтварьова познайомилася з Левком Чикаленком – сином відомого громадсько-політичного діяча Євгена Чикаленка. Лев Євгенович в еміграції також був активним громадсько-політичним діячем, окрім того, займався археологією, викладав в українських вишах Європи.

Одного дня Оксана Георгіївна поставила питання руба перед Ю. Шевельовим – або він одружується із нею, або вона виходить заміж за Л. Чикаленка. Левком Євгеновичем жінка не була захоплена і воліла вийти заміж за Ю. Шевельова. Головною причиною ультиматуму було бажання народити доньку. Юрій Володимирович обурився пропозицією «зробитися бугаєм-розплідником»⁵⁴ і запропонував жінці вийти заміж за Л. Чикаленка. З цього часу її стали звати Оксана Георгіївна Чикаленко. У квітні 1945 року в подружжя народилася донька Мар'яна⁵⁵.

«Наша щира приязнь тоді закінчилася», – констатував Ю. Шевельов⁵⁶. Але спілкування продовжувалося до 2002 року, тобто до смерті Юрія Володимировича. Оксана Георгіївна допомагала своєму другові перекладати наукові роботи іноземними мовами, виходжувала його хворого в Мюнхені, у численних листах описувала життя в Америці⁵⁷.

У Львові ще однією важливою подією для Оксани Георгіївни стало знайомство із киянкою Оксаною Міяковською-Радиш. Їхня дружба і взаємодтримка тривала до смерті О. Линтварьової у 2008 році.

Наступ Червоної армії змусив емігрантів їхати далі на Захід. Опинившись в Галлендорфському таборі переміщених осіб, Оксана Георгіївна переклала для дітей книжку О. Дюма українською мовою, а її подруга О. Міяковська-Радиш намалувала обкладинку. Замість видавництва була написана адреса: Somme caserne, блок 4, кімната 53⁵⁸.

У 1948 році Чикаленки переїхали до Сполучених Штатів Америки. Спочатку було вкрай складно, особливо в матеріальному аспекті. Через професійну незатребуваність Левко Євгенович деякий час працював прибиральником у шпиталі. Згодом він улаштувався в Український університет у Нью-Йорку, де займався розробкою теоретичних проблем первісного мистецтва. Також він працював в Українській вільній академії наук⁵⁹.

⁵⁴ Ibid. С. 547.

⁵⁵ Лебедівна О. Юрій Шевельов, відчуття часу і ведмедики.

⁵⁶ Шевельов Ю.В. Я – мене – мені... С. 547.

⁵⁷ Лебедівна О. Юрій Шевельов, відчуття часу і ведмедики.

⁵⁸ Забужко О. Пам'яті Оксани Радиш. Ч. 3.

⁵⁹ Старовойтенко І. Наукова діяльність Лева Чикаленка: період еміграції (1920–1965 рр.). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки*. 2008. Вип. 11. С. 289.

Оксана Георгіївна тривалий час робила на фабриці із пошиття капелюшків, які, за іронією долі, нагадували капелюхи, що колись носили її мама і бабусі⁶⁰. Якийсь період жінка служила в Організації Об'єднаних Націй, куди її взяли за досконале знання кількох іноземних мов. Але під тиском радянських представників довелося покинути цю роботу, яка цікавила її не лише як гарна матеріальна підтримка, а й як спілкування із відомими особистостями⁶¹.

Згодом матеріальний стан родини поліпшився. Це дало можливість менше працювати і відвідувати різноманітні заходи, що проводилися Українською академією – лекції, зустрічі, презентації. Після виходу на пенсію Оксана Георгіївна працювала в українських громадських організаціях Нью-Йорка, а після смерті чоловіка в 1965 році чимало зусиль доклала для впорядкування його архіву⁶².

Тоді вона жила в Нью-Йорку на 73 авеню разом із донькою, яка на ту пору вже працювала лікарем⁶³. Її старший син Олесь у дорослому віці переїхав до Австралії.

У 1994 році Оксана Георгіївна розшукала свого сина Лева, якого залишила у Челябінську в червні 1941 року. Скоріш за все між матір'ю і сином теплі стосунки не склалися. Принаймні більше вони не бачилися, хоча жінка приїздила в Україну в 1994 і 2005 роках. Першу поїздку було здійснено до села Перешор (нині Одеської обл.) – родового гнізда Чикаленків. Левко Євгенович просив розв'язати його прах на батьківщині, що і було зроблено⁶⁴. Друга мандрівка відбулася до рідної садиби Лука на Сумщині⁶⁵.

6 березня 2008 року Оксана Георгіївна Линтварьова відійшла у вічність, не доживши до свого вікового ювілею 8 місяців.

Висновки. Отже, на підставі зібраної інформації можна констатувати, що Оксана Георгіївна Линтварьова прожила яскраве й динамічне життя. Будучи дворянкою, вона чудово знала європейську, російську й українську культуру. В її оточенні було чимало відомих українських літераторів і науковців. Жінка була дружиною визначних українських діячів – Л. Коваліва та Л. Чикаленка. З 1943 року вона закохалася в Ю. Шевельова і часто допомагала йому в науковій роботі, перекладаючи його студії європейськими мовами. Але родини вони так і не створили. Через романтичні стосунки з кількома чоловіками О. Забужко називає Оксану Георгіївну «femme fatale».

Проте її життя не було простим. Адже після восьми років безтурботного дитинства, жінці, як представниці дворянського роду, із 1917 року довелося зазнати чимало страждань під час революції, пережити ув'язнення і страту двох чоловіків,

⁶⁰ Кіндрась К. Терновий вінок із діамантами.

⁶¹ Ibidem.

⁶² Соловей Е. Невідомий спогад про Володимира Свідзінського. *Спадщина*: Літературне джерелознавство, текстологія. 2011. Т. VI. С. 229.

⁶³ Ленський О.В. Чехови і Линтварьови. С. 8.

⁶⁴ Панченко В. Український Дон Кіхот. *День*. 2001. 20 січня. <https://dav.kyiv.ua/article/istoriya-i-ya/ukravinsky-don-kikhot>

⁶⁵ Манько М.О. Суми та сумчани у документах сучасників. Кн. 3. С. 373.

втечу від власного арешту. Після початку німецько-радянської війни Оксана Георгіївна залишилася в окупованому Харкові, а в 1943 році емігрувала на Захід. Вона брала безпосередню участь у заходах, які проводили українські емігранти, допомагала в перекладі наукових студій Ю.Шевельову, упорядковувала архів Л. Чикаленка.

REFERENCES

- Diakova, O.V. (compiler). (2011). Kharkivshchyna u roky Velykoi Vitchyznianoï viiny: dokumenty i materialy [Kharkiv region at the site of the Great Patriotic War: documents and materials]. Kharkiv: «Vydavnytstvo SAGA». 386 [in Ukrainian].
- Kindras', K. (2006). Ternovyi vinok iz diamantamy [Crown of thorns with diamonds] *Ukraina moloda: elektronne vydannia. 18 travnia*. Retrieved from <https://www.umoloda.kiev.ua/number/674/171/24487/> [in Ukrainian].
- Klimachova, L. (compiler). (2021). Ksenia Lintvaryova: bibliografichni daidzhest [Ksenia Lintvaryova: bibliographic digest] / Sumska miska tsentralna biblioteka im. T. Shevchenka; viddil dovidkovo-informatsiynoi roboty. Sumy. 15 [in Ukrainian].
- Lebedivna, O. (2022). Yury Shevelyov, vidchuttia chasu i vedmedyky [Yury Shevelyov, sense of time and bears]. Tyktor media: elektronne vydannia. 17 hrudnia. Retrieved from <https://tyktor.media/kolonka/iurij-shevelov/> [in Ukrainian].
- Lenskyi, O.V. (2010). Chekhovy i Lyntvaryovy [Chekhov and Lintvarov]. Sumy: Vlasne vydavnytstvo. 40 [in Ukrainian].
- Lintvareva, K.G. (1994). «...pod oknami gostinoy s roialem nachinalsia vishnevyi sad» [«...a cherry orchard began under the windows of the living room with a piano»]. *Sumskoi golosie, iul* [in Russian].
- Lyntvareva-Chykalenko, O. (2001). Buv poetom profesiynym [He was a professional poet]. *Kur'ier Kryvbasu, sichen', № 134*. 86–90 [in Ukrainian].
- Manko, M.O. (2008). Sumy ta sumchany u dokumentakh suchasnykiv [Sumy and people from Sumy in the documents of contemporaries]. Vol. 2: (1655–2008). Sumy: vydavnycho-vyrobnyche pidpriemstvo „Mriia-1” TOV. 435 [in Ukrainian].
- Manko, M.O. (2010). Sumy ta sumchany u dokumentakh suchasnykiv [Sumy and people from Sumy in the documents of contemporaries]. Vol. 3: (1655–2010). Sumy: vydavnycho-vyrobnyche pidpriemstvo „Mriia-1” TOV. 516 [in Ukrainian].
- Panchenko, V. (2001). Ukrainskyi Don Kikhot [Ukrainian Don Quixote]. *Den: elektronne vydannia. 20 sichnia*. Retrieved from <https://day.kyiv.ua/article/istoriya-i-ya/ukravinskyy-don-kikhot> [in Ukrainian].
- Remenyaka, O. (2021). Poshtovi yanholy Ally Herburta-Iohansen. Na chuzhyni [Alla Herbert-Johansen's mail angels. In a foreign country]. *Khudozhnia kultura. Aktualni problemy*, 17 (2). Kyiv: Instytut problem suchasnoho mystetstva NAM Ukrainy. 131–142. Retrieved from [https://doi.org/10.31500/1992-5514.17\(2\).2021.247990](https://doi.org/10.31500/1992-5514.17(2).2021.247990) [in Ukrainian].
- Shevelov, Yu.V. (2017). Ya – mene – meni... (i dovkruhy): Spohady. 1. V Ukraini [Me – me – me... (and all around): Memories. 1. In Ukraine]. Kharkiv: Vydavets Oleksandr Savchuk. 728 [in Ukrainian].
- Solomarska, O.O. (2015). A vot esli by ia ne byl khokhol... [But if i weren't a hohol...]. *Asotsiatsiia yevropeiskykh zhurnalistiv, 25 typnia*. Retrieved from <http://aej.org.ua/History/1679.html> [in Ukrainian].

- Starovoitenko, I. (2008). Naukova dial'nist' Leva Chykalenka: period emihratsii (1920-1965 rr.) [Scientific activity of Lev Chikalenko: the period of emigration (1920-1965)]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia": Istorychni nauky*, 11. 281-291 [in Ukrainian].
- Tkal', O. (O. Lyntvareva-Chykalenko). (2011). Volodymyr Yefymovych [Svidzinskyi]. *Spadshchyna: Literaturne dzhereloznavstvo, tekstolohiia* / Instytut literatury im. T.H. Shevchenka NAN Ukrainy. Vol. VI. 232-239 [in Ukrainian].
- Usyk, M.A. (2012). Den za dnem. Kharkov 20.11.41-23.02.43 gg. [Day by day. Kharkov: 20.11.41-23.02.43.] *Gorod i voina Kharkov v gody Velikoy Otechestvennoy voiny*. Sankt-Peterburg: Aletyia. 23-95 [in Russian].
- Yurenko, O. (2007). Kovaliv (Kovalyov) Levko Borisovych. [Kovaliv (Kovalyov) Levko Borisovych.]. *Reabilitovani istoriieiu. Poltavska oblast'*. Naukovo-dokumentalna seriya knyh. Vol. 5. Kyiv-Poltava: Oriyana. 175-187. [in Ukrainian].
- Zabuzhko, O. (2020). Pamiati Oksany Radysh. Part. 1 [In memory of Oksana Radysh. Part. 1.] *DW: elektronne vydannia. 14 veresnia*. Retrieved from <https://www.dw.com/uk/okšana-zabuzhko-pamiati-oksany-radysh-abo-pro-muz-chekhova-chastyna-persha/a-54908355> [in Ukrainian].
- Zabuzhko, O. (2020). Pamiati Oksany Radysh. Part. 3 [In memory of Oksana Radysh. Part 3.] *DW: elektronne vydannia. 28 veresnia*. Retrieved from <https://www.dw.com/uk/оксана-забужко-пам'яті-оксани-радиш-про-трьох-оксан-3-планети-ді-пі-частина-третя/a-54927786> [in Ukrainian].